

NORSK KRAFTPOLITIKK ETTER 2000 – EN SAMMENHENGENDE SKANDALE

Historien om norsk kraftpolitikk de siste 20 årene er en historie om bevisstløse politikere, bevisste finansielle spekulanter, sløve byråkrater, trangsynte økonomer og frislupne styreverter av statselskaper, som alle har begått grove forsømmelser.

Energilovens intensjon var at brukerne kunne velge den leverandør som tilbyr lavest pris. Det store politiske feilgrepet var å gjøre strøm til en vare i et marked som ingen kontrollerer. Det var en reform ingen ba om, men et nettverk av sosialøkonomer drev fram dereguleringen, i en tid der konkurranseutsetting og å gjøre et marked av alt var de store mantraene.

De klarte også å eksportere eksperimentet, bl.a. til California, der resultatet var voldsomme prisøkninger og totalt sammenbrudd i kraftforsyningen.

Daværende guvernør omtalte Californias deregulering som «a colossal and dangerous failure». I USA tok en umiddelbart konsekvensene og skjerpet lovgivningen. Det tok ingen i Norge notis av.

For å sikre en effektiv omsetning ble Statnett – tidligere Samkjøringen – satt til å drive en kraftbørs, og Statnett Marked ble etablert i 1993. Senere kom de nordiske og baltiske nettselskapene inn som eiere, fordi vi var interessert i å utveksle strøm med naboland på kveld og natt, når varmekraften kunne produseres billig, og vi kunne utnytte den velsignede magasinkapasiteten til å lagre strøm.

I 2001 byttet Statnett Marked navn til NordPool, og det ble etablert flere datterselskaper. De kommersielle aktørene, inkludert Statnett, så at utenlandskabler og sammenkobling av kraftbørsene ville gjøre det nordiske kraftmarkedet integrert både fysisk og finansielt med det europeiske kraftmarkedet. Men politikerne skjønnte det tilsynelatende ikke.

Den finansielle krafthandelen omfatter handel med finansielle instrumenter som brukes som rene spekulasjonsobjekter. NordPool bygget opp en egen plattform for slik finansiell krafthandel. Og da starter børsifiseringen og den totale finansieringen av kraftmarkedet:

I 2008 selger NordPool sin andel (Statnett eier da 50% av NordPool) i kraftbørsen for 46 millioner euro og mesteparten av sin øvrige virksomhet til

Nasdaq OMX (Nasdaq er NewYorkbørsen) for i overkant av 2 milliarder kroner. Salget omfatter også handelen med CO2-sertifikater. NordPool, med Statnett som 50% eier, selger altså det viktige aktivum som den finansielle kraftbørsen er, for i størrelsesorden 2.4 milliarder – uten at Stortinget behandler salget!

Nasdaq OMX har helt klare ambisjoner, som de etter hvert realiserer: i dag styrer de kraftomsetningen i over 20 land i Europa.

Nasdaq har to datterselskaper i Norge som nyter godt av dette: Nasdaq OMX Oslo omsatte i 2020 for 112 millioner og fikk et årsresultat på 29 mill. Nasdaq Clearing omsatte for 195 mill med et årsresultat på 107 mill.

Fortjenestemarginen i denne finansielle delen av krafthandelen er altså på 44% for selve børsen.

Nasdaq og deres allierte har selvsagt bevisst arbeidet for bygging av flest mulig grenseoverskridende strømforbindelser, fordi de med dette kontrollerer krafthandelen i Europa. De handler med alle kjente spekulasjonsobjekter, kort- og langsiktig, opsjoner osv., og vil selvsagt tjene mest mulig på hver transaksjon.

Jeg omtaler ikke parasittene strømselgerne her, men etablering av kraftbørsen er jo den mekanismen som åpnet for at 130 – i stor grad utenlandseide og finansielle – strømselgere i dag operer i det norske markedet. Ett fersk eksempel er at ett av dem – Kintech Energy Spot – et datterselskap av et amerikansk selskap - har påført Bardu kommune et tap på 13 millioner ved å selge konsesjonskraft for kommunen! Dette er neppe det eneste grelle eksempelet på hvordan ren spekulasjon ødelegger store samfunnsverdier.

Så fullføres skandalen i 2019: da selger Statnett og partnerne 66% av selve den fysiske kraftbørsen kalt NordPool Holding 2 AS, til den hollandsbaserte børs-eieren Euronext, som også eier Oslo Børs. I 2020 har Euronext et årsresultat i Norge på 575 millioner og tar ut 392 mill i utbytte. NordPool Holding tar ut 75 mill i utbytte og TSO Holding, som eier de resterende 34% av kraftbørsen, tar ut 480 mill i utbytte – 30% av dette tilfaller Statnett.

NordPool Holding 2 AS eier NordPool AS og European Market Coupling Operator AS (navnet sier vel det meste). Prisen for de 66% var 640,2 mill, som må betegnes som et rent billigsalg i lys av den enorme strategiske verdien denne plattformen har. Igjen skjer salget uten at Stortinget behandler det. Sigbjørn Gjelsvik (SP) stiller et spørsmål til statsråd Freiberg, men blir avvist av statsråden, og saken følges aldri opp.

Fra å ha full statlig kontroll over både den fysiske og finansielle krafthandelen er det altså nå Nasdaq og Euronext – to av de største internasjonale børsene – som kontrollerer ikke bare den norske kraftomsetningen, men også den europeiske. Og de har fått kontrollen for veldig beskjedne beløp, noe som bør rette søkelyset mot styre og daglig ledelse av Statnett i den aktuelle perioden.

Vi er altså nå del av et full-integrert europeisk kraftmarked, både fysisk og finansielt. Samtidig har energipolitikken i EU slått helt feil, og utsiktene er dårlige: Europa har i overskuelig framtid lav selvforsyningsgrad på fornybar energi. Får vi ikke kontrollen over egen kraft, vil høye priser til husholdninger og industri i Norge forbli en permanent tilstand. Kontrollen kan vi få tilbake ved å

- Ta tilbake kraftbørsen, både den finansielle og den fysiske, og fjerne strømselgerne fra markedet
- Reforhandle avtalene om kraftutveksling slik at vi selv kontrollerer flyten i kablene
- Bestemme et transparent kost pluss regime for prisingen av kraft i Norge (i 2020 var gjennomsnittsprisen 80 øre/kwh inkludert alle avgifter, iflg SSB)
- Instruere Statnett til å investere i stamnettet i Norge for å fjerne flaskehalsene (flaskehalsinntekter er jo et totalt tullete begrep).

Statnetts investeringer i de nye kraftkablene til Tyskland og UK er for øvrig 18 milliarder. Hittil har strømmen bare gått en vei i disse kablene, og det er ingen grunn til å forvente at Tyskland og England i overskuelig framtid vil kunne levere strøm til Norge – dette er altså rene eksportledninger.

Vi sitter med uhyre sterke forhandlingskort:

- Norge dekker 25% av Europas totale gassforbruk, som transporteres direkte i rør (USAs fabling nå om å redde Europas gassbehov med LNG på skip virker helt absurd)
- 2/3 av Norges gassreserver er ikke produsert ennå – vi er altså en langsiktig solid leverandør
- Tyskland tar imot mest – 50% i 2020 - mens UK tok 26%. Dette er altså også de samme markedene som importerer norsk strøm

NORSKE KRAFTPRISER

TRYGVE TAMBURSTUEN, MARS 2022

FORTELLINGEN OM

- Energiloven fra 1990 åpnet for at norsk vannkraft er blitt markedsvare i et åpent europeisk marked
- En verdikjede med nye og helt unødige elementer; privat kraftbørs og strømselgere
- Spekulative aktører har bevisst posisjonert seg i forhold til verdens mest liberale energilov og EUs integrerte marked
- Statnett slapp fra seg kraftbørsen; både den finansielle og fysiske
- Europa har gjennomført en feilslått energipolitikk
- Vi har påført oss selv et alvorlig strukturelt problem uavhengig av Ukraina-krigen

KRAFTPRISENE ØKER KONFLIKTER OG UBALANSE I SAMFUNNET

- **Viktigste inflasjonsdriver > priser > renter > lavere økonomisk vekst > bortfall av arbeidsplasser > større forskjeller**
- **Illustrere: 1 øre i økt kraftpris = 400 mill for industrien og 1 milliard for resten av forbrukerne > betalte 41 mrd mer i des `21 enn des `20**
- **KLIMAMÅLENE blir vanskeligere å nå < mer fossilt**
- **GRØNT SKIFTE OG NYE INDUSTRIETABLERINGER I FARE**

FØR VAR SAMKJØRINGEN

- Strøm som fellesgode
 - > for industrien, som ett av få komparative konkurransefortrinn
 - > for husholdningene, fordi vi bor i ett av verdens kaldeste og mørkeste land

EKSPORTKABLER BLE ETTERSURT ALLEREDE I 1920 ÅRENE, MEN SVARET VAR:

«en kwh brukt i Norge, skaper 22 x flere arbeidsplasser enn en kwh eksportert»

VERDIKJEDEN

**KRAFTVERK
MED MAGASIN**

21 ØRE

TRANSPORTNETT
- STATNETT
- DISTRIBUTJONSNETT
- UTENLANDSKABLENE

KRAFTBØRSEN

28 ØRE

BRUKERE
- INDUSTRI
- HJEM
- TJENESTER

STRØMSELGERNE

31 ØRE

FRA SAMKJØRING TIL MARKEDSBASERT KRAFTFORSYNING

1991	1993	2001	2010	2019
Energi-	Statnett	NordPool	NASDAQ	EURONEXT
loven	Marked	nok>euro	«penge-
maskinen»	66% kraft-
børsen

EU`S ENERGIPOLITIKK

FRA LOKALE MONOPOL TIL BØRSMONOPOL

- Energilovens hensikt: norske brukere skulle kunne velge den leverandør som tilbød best pris
- Men med NORDPOOL – NASDAQ – EURONEXT: et nytt monopol der handel på spotpris er laveste pris, og strømmen selges med saftige påslag
- MINNE OM: strøm er enkelt både å selge og levere
- MEN: Euronext tjente 572 mill i Norge i 2020 (inkl Oslo Børs)
- STATNETTS salg av de viktige strategiske aktivaene ikke i Stortinget

FINANSIELL KRAFTHANDEL (NASDAQ)

- Handel med finansielle instrumenter – spekulasjon og risikostyring: spotmarked (timesalg), terminkontrakter (+3 år), opsjoner, forwards og futures
- Tjener på hver transaksjon – nettomarginen i 2020 44%

UTENLANDSKABLENE

- God hensikt: fleksibilitet dag/natt
- Finansiert med statlige midler – de to siste kablene 18 milliarder –
dobler kapasiteten
- Men krav om at «størst mulig kapasitet stilles til markedsaktørenes
(Kraftbørsen og strømselgerne) rådighet»
- **Mistet den nasjonale kontrollen over hva som skal gå ut og inn –
ren privat fløteskumming uten investeringer**
- **Men: mulig å treffe ensidige tiltak**

STRØMSELGERNE > 130

- Norgesenergi, Fjordkraft, Hafslund etc.
- Totalt unødvendig mellomledd som IKKE tilfører noen verdi
- I stor grad utenlandseid av finansielle investorer
- Men som tjener enormt på brukernes bekostning – 1 milliard netto for de 3 største i 2020

NORGE OG EUROPA

- 2021: 157 Twh – 11 Twh vindkraft – eksport 17Twh/import 5Twh
- MEN IMPORTEN PRISES I FORHOLD TIL DEN SIST INNMELDTE OG DERMED DYRESTE KWH (varmekraft i Europa + CO2 avgift)
- VANNKRAFT UTGJØR 15% av Europas energiforsyning
- EUs energipolitikk feilslått: avvirket kjerne- og varmekraft/ikke nok sol og vind

GASS

- Norge er verdens 3.største eksportør av gass – dekker 20-25% av Europas gassforbruk – Russland dekker 35% (155 bcm)
- Totalt urealistisk å erstatte 2/3 av russisk gass i løpet av 2022
- Norge kan øke med 5-10 bcm pr rør og 5 bcm pr LNG
- **MEN LNG FRA ANDRE STEDER VIL PRESSE GASSPRISEN YTTERLIGERE (transport+konkurransen)**

TILTAK

STATLIG OMSETNINGSSENTRAL

- > overta Kraftbørsen – både den fysiske og finansielle (3 milliarder)
- > fjerne strømselgerne

ETABLERE ET KOST PLUSS REGIME FOR PRIS I NORGE

- > rimelig fortjeneste + incentiv til reinvestering/effektivisering
- > overskuddskraft til høystbydende; fortjenesten pløyes tilbake
- > Staten vurderer avgiftene

TILTAK (2)

- Ta styring over Statnett og Statkraft – investere innenlands
- Droppe elektrifisering av sokkelen
- Utvikle alternative energikilder
- Satse sterkere på ENØK